

sec. XIV, multe dintre descoperiri s-au raportat la o perioadă cu profunde semnificații în evoluția devenirii noastre ca români. În timp ce numeroase dovezi au ilustrat continuitatea populației autohtone într-o perioadă ce pînă acum era mai puțin cunoscută, aceea a sec. IV—V, alte descoperiri necesită eforturi în continuare din partea cercetătorilor, în special pentru perioadele secolelor VI—VII și IX—X, pentru care s-au înregistrat puține rapoarte în cadrul sesiunii.

În anul 1981 s-au cercetat necropole din secolele III și IV e.n. la Tirgșorul Vechi — jud. Prahova, Mihăilești — jud. Botoșani, Barcea — jud. Galați, Onești — jud. Bacău sau așezările din sec. III—IX la Șirna — jud. Prahova, locuința prefeudală (sec. VI—VII) din cadrul complexului arheologic de la Băleni-Români, jud. Dimbovița, construcția de mari dimensiuni din piatră de la Păcuil lui Soare, susținind identificarea lui cu Vicina, apoi cetatea romano-bizantină Dinogetia ș.a.

Secția a V-a. Civilizația medievală românească

Cercetările arheologice ale campaniei anului 1981 s-au concretizat în numeroase rapoarte oglindind rezultatele obținute din săpăturile continuate la mari complexe medievale, orășenești și mănăstirești, la cetăți și reședințe feudale sau chiar din cele mai noi efectuate la importante monumente, unele săpături fiind prilejuate fie de lucrările de restaurare, fie de cele de salvare. Tematica rapoartelor a cuprins lungă perioadă a începutului mileniului II pînă în secolul XVIII. Numeroase și deosebit de importante date și informații pentru istoria țării au furnizat săpăturile de salvare de la Curtea de Argeș (un nivel de locuire din prima jumătate a secolului al XIV-lea) apoi cercetările de la Tirgoviște, din apropierea ansamblului Curții domnești (evoluția urbanismului și precizarea că structurarea localității se află în nivelul de căleare al veacului al XIV-lea), din zona Curții domnești de la Cimpulung, de la Siret (descoperirea unui costum oriental din secolul al XVII-lea cu ocazia cercetărilor întreprinse în pronaosul și naosul Bisericii Sf. Ioan Botezătorul, de la Curtea domnească din Suceava (stabilirea etapelor construcțiilor ansamblului începînd de la Petru Mușat), de la reședința feudală de la Spătărești — jud. Suceava (patru locuințe cu structură lemnoasă, semingropate sau cu pivniță, sec. XIV—XV),

de la orașul medieval dezvoltat la Piuța Petri — jud. Ialomița (nivelele de locuire de sec. XV, XVI și nivel de ceramică Dridu), de la Polata — jud. Gorj (o locuință din bolovani de riu, rectangulară, de sec. XIV—XV), de la Iași, în vatra istorică ș.a.

Allte rapoarte s-au ocupat de multiplele aspecte pe care le ridică monumentele medievale în special cele religioase: datarea, succesiunea construcțiilor, precizarea elementelor de arhitectură, relația monument-ășezare (Leșnic — jud. Hunedoara, sec. XIV; Primăria veche din Sibiu, aflată într-o zonă în care s-au descoperit 20 locuințe vechi românești; Biserica Precista din Galați, cu nivel de locuire anterior sec. XVI și un complex de morminte de sec. XVI—XVII; două edificii de cult aflate în legătură cu vatra istorică a satului Scinteia, în sec. XV — jud. Iași) sau de aspectele de habitat medieval (densitatea așezărilor rurale medievale din zona Bucureștilor și nivelul de viață și civilizație atins de societatea medievală românească.

Pentru participanții la sesiunea științifică s-a vernisat **Expoziția „Orașe și reședințe voievodale”**, organizată în sălile Muzeului de istorie din localitate.

Numeroase și importante obiecte, constituind materiale documentare diverse, descoperite în diferite șantiere din țară, în campania de săpături arheologice a anului 1981, au dat o imagine cuprinzătoare asupra civilizației medievale urbane, de o mare complexitate gîndindu-ne la problematica ce o ridică încadrările culturale, cronologice, tipologice stilistice, stabilirea de surse etc. Deosebit de sugestivă pentru cercetători, expoziția a adunat la un loc dovezi care ilustrează procesul apariției și dezvoltării societății medievale autohtone. O rețea de orașe, reședințe medievale, cetăți și complexe mănăstirești, de a căror existență în timp se leagă mărturiile expuse, au concentrat însemnate eforturi constructive începînd cu secolul al XIV-lea, continuînd cu mai mare intensitate în secolele următoare, mai ales în cel de-al XVIII-lea cînd importante așezări urbane din țările române au cunoscut lucrări de construcție de mare amploare. În acest sens, ne gîndim la construcțiile din vatra istorică a Iașilor sau la complexul monumental Stelea din Tirgoviște, pentru a da doar cîteva exemple bogat și convingător înfățișate în expoziție prin desene fie ale diferitelor faze de

construcție și refacere ale monumentelor, fie ale formării și consolidării structurii urbane.

Printre obiectele descoperite în locuințe și necropole, în expoziție s-au evidențiat cele de ceramică, precum și seria de cable, de facturi diferite, de o armonie cromatică vădînd un gust ridicat pentru frumos în epocile în care au fost executate. Menționăm vasele sau fragmentele de ceramică descoperite în cetatea medievală și necropola de la Gladova (jud. Arad), cetatea medievală de la Cetățeni (jud. Argeș), la complexele medievale din București (Curtea Veche, Curtea Arsă, Bragadiru ș.a.), într-o locuință de orașean (sec. XIV) sau la Curtea domnească (sec. XIV—XVI) din Tirgoviște. O imagine clocotită alcătuită din cablurile descoperite în centrul istoric al Iașilor, cele scoase dintr-o locuință de mîștesugar (sec. XV) din Baia (jud. Suceava), apoi din Tirgoviște (cablă de factură occidentalizantă reprezentînd un călăreț și altele provenind din locuințele unor orașeni sau de la Curtea domnească din perioada secolelor XIV—XVI).

Un tablou bogat și sugestiv îl constituie obiectele de podoabă și chiar unele descoperite în 1981 în numeroase puncte ale orașelor, în ateliere și locuințe de meșteșugari, în reședințe feudale: Spătărești — jud. Suceava (sec. XV—XVI), Piuța Petri — jud. Ialomița, Curtea Arsă, Bragadiru și Străulești (București), Curtea domnească din Suceava, apoi Tirgoviște (sec. XIV—XVI) ș.a. Toate acestea își vor găsi, după demonstrații ce vor genera noi argumente științifice în sprijinul afirmării existenței unei civilizații superioare a înaintașilor noștri, locul binemeritat în muzee, care, prin spațiul adecvat creat, vor da posibilitatea unei valorificări corespunzătoare și la zi a patrimoniului, pentru înfățișarea unei imagini cuprinzătoare a epocilor și culturilor vechi. Cuprinderea obiectelor și materialelor descoperite în expoziții temporare intermuzeale ar avea, de asemenea, rezultate dintre cele mai bune, în special pentru cercetători, pentru a se vedea unitatea culturii ce a înflorit pe întreg teritoriul țării.

În final, s-au vizitat monumente și muzee din orașul Tirgoviște, focar de civilizație românească, apoi Mănăstirea Dealu, ctitoria lui Radu cel Mare, și palatul brîncovenesc Potlogi (1698).

ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

Vasile Drăguț, DOBROVĂȚ

Editura Meridiane, București, 1984

Cu noua sa lucrare monografică *Dobrovăț*, criticul de artă Vasile Drăguț demonstrează, ceea ce evidențiasă și în anteriorarele sale lucrări de ample referințe, pasiunea sa pentru istoria artei medievale, pentru trecutul cu valoroase monumente ale arhitecturii și artelor poporului nostru. Alegînd ca motiv al cercetării sale biserica Mănăstirii Dobrovăț, situată în zona Iașilor, mult timp dată uitării, dar redescoperită și readusă, de curînd, printr-o judicioasă restaurare, la înfățișarea ei originală, Vasile Drăguț dezvoltă, cu mult lux de amănunte, relevarea atît a detaliilor construcției arhitecturale cît și specificitatea și valoarea picturilor, bazîndu-se pe documentele existente și pe unele deducții sigure, ajungînd la concluzia că această biserică și îndeosebi picturile ei realizate în 1529, în timpul domniei lui Petru Rareș, constituie un moment de referință pentru întreaga istorie a artei moldovenești. „Coroborînd analiza iconografică cu cea stilistică, serie Vasile Drăguț, după descrierea preumțioasă și pe supoziția unor documente criterii estetice asupra picturilor, se conturează limpede personalitatea unui pictor care beneficia de o formație complexă, fiind deopotrivă un cărturar la curent cu subtilitățile teologice ale timpului dar și un artist viguros, cu fantezie bogată, capabil să instituie o viziune proprie, atît asupra ansamblului cît și asupra părților componente ale imaginilor pictate. Pornind de la structura iconografică

statornicită la ctitoriile lui Ștefan cel Mare, maestrul anonim de la Dobrovăț a propus cîteva soluții noi care, de la el încoace, se vor institui în model pentru generațiile următoare de pictori din Moldova. Menționăm în primul rînd deosebita atenție acordată ciclului patimilor, acumularea de-a dreptul shakespeariană de episoade, uriașul corlegiu al drumului crucii în care contrapun, în mod simbolic, fastul sărbătoreț al purtătorilor de nedreptate și suferința umilită a celui condamnat fără voie” (p. 37). Acest citat, ales de noi în mod intenționat, constituie un plus de argument pentru intenția autorului să considere, chiar să definească curajos, pictorul bisericii Dobrovăț drept „maestrul anonim de la Dobrovăț”. Definirea de prestigiu artistic ca maestrul anonim se datorește virtuților picturale și numeroaselor inovații pe care le-a adus îndeosebi în compoziții și în colorit și de care aveau să beneficieze, cu adevărat, generațiile următoare. În mod special, susține Vasile Drăguț, picturile, prin diversitatea și complexitatea iconografică, se situează în liniile generale ale tradiției artistice specifice epocii lui Ștefan cel Mare, el însuși reprezentat, în tabloul votiv, ca ctitor al bisericii alături de Bogdan și de fratele acestuia, Petru Rareș. Tabloul votiv este considerat documentul de bază al autentificării istorice și punctul de plecare în restaurarea bisericii. Însuși istoricul mănăstirii dovedește aceasta, deoarece după ce a devenit mănăstire princia-

ră, la sfîrșitul secolului al XV-lea, biserica a fost reconstruită, în anii 1500—1504, de Ștefan cel Mare și pictată în 1529 sub Petru Rareș.

Analizele pertinente ale documentelor scrise, interpretările imaginilor pictate, desfășurate pe pereții interiori, ca și ale decorației exterioare, semnificațiile simbolice ale picturilor sînt mărturii ale conștiinței profesionale și ale interesului deosebit acordat de Vasile Drăguț, care a reușit să realizeze din albumul său, nu numai o prezentare științifică și artistică a ansamblului arhitectonic și pictural, dar să aducă și o contribuție esențială la aprofundarea cunoașterii dinamicii și complexității unei arte originale autohtone. Valoarea picturilor existente a fost subliniată cu competență și de istoricul André Grabar susținînd că „aceste picturi sînt de un stil cu totul deosebit, în primul rînd prin desen și factura figurilor. Originalitatea acestui stil și a acestei tehnici individualizează picturile de la Dobrovăț”.

Răsfoind cele 86 de reproduceri, în culori și alb-negru, rîmii puternic impresionat de frumusețea imaginilor ce poartă pecetea trecerii de la un stil bizantin la unul baroc, plin de viață și dinamism. Un instinct vital social insuflat de artist portretelor și compozițiilor, mișcarea și pasiunea imprimate personajelor sînt unele din elementele noi ale expre-

siei picturale a maestrului anonim de la Dobrovă.

Merită a fi subliniate și contribuțiile aduse la reușita acestui album de către Paul Felican, autorul relevelor și desenelor, de către redactorul volumului, Vasile Florea și

de Elena Dinulescu, tehoredactoarea albumului, ce completează fericit seria „Comori de artă din România” a Editurii Meridiane. În primul rând însă pasiunea, competența, interesul arătate documentelor trecutului, grija pentru evidențierea acurateței și valorii isto-

rice și artistice, efortul pentru reactualizarea și punerea în circuit a unui maestru anonim al artei noastre revin, fără îndoială, criticului Vasile Drăguț.

MIRCEA DEAC

Mihail Mihalcu, VALORI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

Editura sport-turism, București, 1984, 167 p. și 63 fig. în afara textului

Specialist în științele exacte și cu vechi preocupări în domeniul cunoașterii, conservării și restaurării patrimoniului cultural-artistice și istoric românesc, autorul volumului recent publicat de Editura sport-turism este deja cunoscut cercurilor interesate printr-un număr apreciabil de contribuții. Cercurile interesate la care ne referim sînt destul de numeroase și de diverse, incluzîndu-i pe istorici și pe istoricii de artă, pe arheologi, muzeografi cu cele mai diverse profile, conservatori, restauratori și artiști, precum și — nu în ultimul rând — pe colecționari sau pe simpli iubitori de artă. Un public larg și variat, unit prin prețuirea și interesul pentru ceea ce autorul definește ca „valori medievale românești”, adoptînd această formulare și ca titlu al cărții sale.

Volumul are ca subiect pictura medievală înțeleasă în diferitele ei forme de manifestare, de la pictura murală laică sau religioasă pînă la pictura pe sticlă a artei populare, trecînd prin vastul domeniu al picturii de icoane, subiect tratat pe o latură mai puțin accesibilă publicului larg și chiar istoricilor de artă, pe un drum încă foarte puțin bătut, acela al aspectelor ei materiale: materiile prime, materialele folosite de artiști sau meșteri, tehnicile și tehnologiile medievale, dotările materiale ale atelierelor, toate acestea constituindu-se într-o față mai puțin cunoscută a creației medievale de valori. Aplecîndu-se îndelung cu interes și multă competență asupra acelor izvoare, încă foarte puțin investigate la noi, care sînt *ermintele* și completînd informațiile culese din ele cu experiențele și cercetările proprii, Mihail Mihalcu ne pune la dispoziție un adevărat tratat al tehnicii picturii medievale românești.

Structurarea pe capitole a conținutului cărții precizează totodată și direcțiile investigațiilor întreprinse de autor. În afara capito-

lului introductiv (*Tradiții artistice și tehnice străvechi pe pămîntul românesc*), care delimitează sfera de interese a volumului și avertizează pe cititor asupra stadiului cunoștințelor în domeniu, precum și a capitolului de concluzii în care sînt subliniate principalele cîștiguri ale cercetării, celelalte cinci subdiviziuni ale cărții sînt dedicate pe rînd *Materiilor prime și materialelor* folosite de pictorii medievali, *Tehnologiilor preparative* utilizate de acești pictori, *Tehnicilor* folosite în practica vechilor pictori români, unor *Scurte observații* referitoare la operațiile legate de tehnologiile specifice și, în sfîrșit, *Dotărilor atelierelor de pictură de altădată*.

Autorul reinvie în folosul cititorului o lume de artiști și de creatori demult apusă, cu limbajul ei tehnic medieval, cu experiențele și acumulările ei de cunoștințe precum și cu realizările ei care nu odată au semnificația de culmi ale tezaurului cultural-artistice și istoric românesc. Eficiența volumului depășește cu mult simpla reconstituire cu iz romantic sau cunoașterea teoretică, deoarece operele de artă despre care este vorba se află în mare număr în patrimoniul național și se cer conservate, restaurate și transmise generațiilor viitoare. O activitate competentă și eficientă în aceste din urmă domenii este de neconceput fără investigații de genul celor care au dat naștere volumului despre care este vorba.

Dincolo de descifrarea vechilor tehnici și tehnologii, cu evidentă valoare practică în diferite domenii ale producției materiale actuale, Mihail Mihalcu se străduiește să desprindă specificul medieval românesc din compararea lucrărilor tipărite și a manuscriselor din bibliotecile noastre cu lucrări similare aparținînd atît sferii artistice bizantine, în primul rînd celei athonite, cît și școlilor artistice occidentale. Rezultatele sînt nu odată

concludente și explică în bună măsură caracterul original al principalelor valori din creația artistică medievală românească, cu prelungiri și ecouri pînă în arta noastră contemporană.

Un glosar de termeni tehnici, menit să deschidă uși spre cunoașterea și înțelegerea creației vechilor noștri artiști și meșteri, însoțește textul, prezentînd interes și utilitate pentru cercetătorii din domeniul istoric și al limbii. Se cuvine menționată și ilustrația bogată și variată, exemplificînd în unele cazuri concludent punctele de vedere exprimate. Este un merit care revine în bună măsură și editurii, preocupată în a conferi volumului o ținută artistică pe măsura subiectului abordat. Mai puțin reușită pare a fi fost colaborarea dintre redacție și autor în parcurgerea procesului editorial, avînd drept consecință un număr relativ mare de greșeli de tipar și de neconcordanțe între text și ilustrație. Faptul cere un efort suplimentar cititorului pornit la parcurgerea metodică și integrală a volumului.

Cartea beneficiază în același timp de o scurtă dar foarte caldă și eficientă prezentare în cuprinsul prefeței semnate de Răzvan Theodorescu, care reușește în puține fraze să sintetizeze interesul și noutatea volumului în literatura noastră de specialitate. Nu ne rămîne decît să sperăm că activitatea atît de laborioasă și de importantă căreia i s-a dedicat de mulți ani autorul, și care a avut drept rezultat apariția acestei cărți, să trezească ecourile pe care le merită și să aibă urmări atît în domeniul cercetării asupra manuscriselor și operelor de artă, cît și în cel al conservării, protejării și restaurării lor.

RADU POPA

Mihai Ispir, CLASICISMUL ÎN ARTA ROMÂNEASCĂ,

Editura Meridiane, București, 1984

Clasicismul în arta românească reprezintă, trebuie să o spunem de la început, o reușită încercare de evidențiere a manifestărilor clasicismului în arhitectura și artele plastice din România, în lunga perioadă desfășurată începînd cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pînă după anul 1900. Este o întreprindere cu atît mai lăudabilă cu cît autorului nu i-a fost ușor, după cum, de altfel, o spune, să desprindă substanța clasicismului prin raportarea sa la celelalte curente artistice sau tipologii stilistice ale epocii: baroc, romantism, eclecticism, tradiție medievală, academicism.

În excursul său asupra receptării și dezvoltării clasicismului în principal în arhitectură și apoi în sculptura și pictura românească, Mihai Ispir, cercetînd un bogat și divers material documentar, concentrat în numeroase sinteze și monografii, apoi cunoscînd bine fondul de monumente, a putut ajunge la formularea unor opinii potrivit cărora acest curent cultural a avut în spațiul artistic românesc anumite trăsături de originalitate; de la

primele simptome stilistice și pînă tirziu, manifestările sale au fost flexibile, normele estetice funcționînd nu întotdeauna coerent și unitar. De aceea, autorul este de părere că modelul clasic are o persistență difuză în arta românească a secolului trecut, cercetătorul aflîndu-se „în fala unui material faptic și documentar de o deosebită complexitate, rezistent, în aparență, oricărei încercări de sistematizare” ca și unor periodizări valabile. De la tendințele clasiciste la formele și trăsăturile originale manifestate la noi și venite din programul estetic de coloratură clasicistă ca și la modalitățile în care au fost promovate și aplicate principiile acestui program, toate acestea se regăsesc în substanța celor șapte capitole ale lucrării urmărind caracteristicile artei românești a secolului trecut în evoluția sa.

Numeroasele exemple date pentru susținerea și ilustrarea ideilor cărții, mai bogate, cum era și firesc, pentru arhitectură, în special a celei din Moldova (resimțîndu-se cumva puținătatea exemplilor pentru Țara Româ-

nească) vin să faciliteze înțelegerea și s-o nuanțeze, să întregască imaginea țesăturii textului, să contribuie, totodată, la evidențierea posibilităților pe care le-a avut arta noastră de a recepta mesajele novatoare ale climatului artistic european și de a crea, nu de puține ori, exemplare de o deosebită frumusețe, în care s-au infuzat, în special în decorarea lor, este vorba, desigur, atît de edificiiile civile cît și de cele de cult, elementele ce țin de o viziune clasicistă.

Principiile de compoziție ale clasicismului pot fi urmărite la toate componentele arhitecturii și anume cele care privesc compoziția spațială, volumetria, silueta și nu numai tratarea fațadelor, adică decorarea edificiilor. În acest sens, ilustrația volumului ar fi putut contribui prin planuri sau desene ca cei interesați îndeaproape de aceste probleme să poată urmări variantele dezvoltate în arhitectura noastră, în special acele joncțiuni stilistice sau prefaceri abia schițate ale modelului clasic, altoit în multe cazuri pe structuri tradiționale cum o afirmă